

Nr 290.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående tillämpning av allmänna familjepensionsreglementet å lärare vid statens undervisningsväsende m. fl.; given Stockholms slott den 8 april 1938.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Ernst Wigforss.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 8 april 1938.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON, ENGBERG, SKÖLD, NILSSON, QUENSEL, FORSLUND.

Efter gemensam beredning med cheferna för social-, ecklesiastik- och jordbruksdepartementen anför chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss:

Allmänna familjepensionsreglementet den 16 oktober 1936 (nr 542) är avsett att gälla för alla sådana befattningshavare, manliga och kvinnliga, ordinarie och icke-ordinarie, å vilka civila eller militära tjänstepensionsreglementet äger tillämpning. Enligt särskild bestämmelse i familjepensionsregle-

mentet skola emellertid genom beslut av Kungl. Maj:t och riksdagen eller av Kungl. Maj:t efter riksdagens bemyndigande bestämmas tidpunkten för reglementets ikraftträdande för olika förvaltningsområden och fastställas de avvikelser från reglementets bestämmelser, som därvid finnas påkallade beträffande befattningshavare, vilka före ikraftträdandet ägt familjepensionsrätt på grund av sin statstjänst, samt beträffande de fall, då avgång från befattningen skett före ikraftträdandet.

Berörda bestämmelse ansluter sig till 1934 års familjepensionsutrednings förslag, att reglementet skulle vinna tillämpning successivt för de skilda förvaltningsområdena, allteftersom uppgörelser träffades om statens övertagande av de kassor, som då ombesörjde de vid respektive förvaltningsområden anställda manliga ordinarie befattningshavarnas familjepensionering.

I enlighet härmed hava överenskommelser träffats och inordnande under allmänna familjepensionsreglementet skett beträffande de förvaltningsområden, vilkas manliga ordinarie befattningshavare varit delägare i någondera av civilstatens, telegrafverkets och statens järnvägars änke- och pupillkassor eller arméns och marinens familjepensionskassor eller ock tullstatens enskilda pensionsinrättning.

Genom den år 1937 beslutade löneregleringen för statens undervisningsväsende har det för statens nyreglerade verk tillämpade lönesystemet blivit gällande jämväl för detta förvaltningsområde. I samband härmed hava ordinarie och extra ordinarie befattningshavare därstädes genom kungörelsen den 4 januari 1938 (nr 3) angående utsträckt tillämpning av civila tjänstepensionsreglementet blivit underkastade detta reglementes bestämmelser.

Ordinarie befattningshavare, som lyda under det nya avlöningsreglementet den 30 september 1937 (nr 873) för ordinarie lärare vid statens undervisningsväsende, äga i regel familjepensionsrätt enligt reglementet den 31 december 1919 (nr 878) för statens pensionsanstalt. De icke-ordinarie befattningshavarna, för vilka kungörelsen den 3 december 1937 (nr 954) med avlöningsbestämmelser för icke-ordinarie lärare m. fl. vid statens undervisningsväsende gäller, hava ej familjepensionsrätt, om man bortser från vissa vid seminarierna anställda lärare, som äga delaktighet i statens pensionsanstalt.

Jag anhåller att nu få framlägga förslag om inordnande under allmänna familjepensionsreglementet av *dels* lärare vid statens undervisningsväsende, *dels* ock vissa andra statsanställda, som äro eller från och med den 1 juli 1938 bliva underkastade civila tjänstepensionsreglementet men som för familjepension äga delaktighet i statens pensionsanstalt. Enär dessa befattningshavares familjepensionering redan omhänderhaves av staten, behöver överförandet till allmänna familjepensionsreglementet ej föregås av underhandlingar med en enskild pensionskassa om statens övertagande av kassans rörelse såsom förut beträffande andra statens verksamhetsområden måst ske. Det må i detta sammanhang jämväl erinras, att den, å vilken avlöningsreglementet för ordinarie lärare vid statens undervisningsväsende blivit tillämp-

ligt, är pliktig underkasta sig de ändrade bestämmelser, som kunna varda utfärdade i fråga om såväl egen pension som änke- och pupillpensionering. En generell bestämmelse om skyldighet för de i statens pensionsanstalt delaktiga befattningshavarna att underkasta sig de ändringar i pensionsrätten, som kunna varda fastställda, finnes även intagen i pensionsanstaltens reglemente.

Innan jag ingår på vissa detaljproblem, som sammanhånga med den utsträckta tillämpning av allmänna familjepensionsreglementet, vilken sålunda ifrågasatts, torde jag få lämna en närmare redogörelse för de befattningshavargrupper, varom här är fråga, samt för nu gällande huvudgrunder för befattningshavarnas familjepensionsrätt.

Familjepensionsrätt enligt kap. IV reglementet för statens pensionsanstalt åtnjutes av övningsskollärare vid högre lärarinneseminariet eller folkskoleseminarium samt lärare vid statens småskoleseminarium, och bestämmelserna i kap. IX samma reglemente äga tillämpning å rektor samt ordinarie ämneslärare eller lärare i övningsämne vid allmänt läroverk, folkskoleseminarium eller högre lärarinneseminariet, rektor och ordinarie lärare vid teknisk elementarskola, teknisk fackskola eller tekniskt gymnasium, verkstadsingenjör vid tekniska gymnasiet i Göteborg, manlig professor och ordinarie lärare vid tekniska högskola, vissa manliga lärare vid gymnastiska centralinstitutet samt ordinarie befattningshavare vid statens pensionsanstalt. En mera personligt betonad familjepensionsrätt tillkommer enligt kap. VII respektive kap. IX sagda reglemente såsom ordinarie befattningshavare vid lantbrukshögskolan respektive chef, ledamot samt byråchef i skolöverstyrelsen, som vid tillträdet av sin tjänst hade rätt till familjepension i statens pensionsanstalt eller i någon uti samma pensionsanstalt inordnad pensionsinrättning.

Familjepension utgår — dock med vissa inskränkningar för det fall att befattningshavaren vid äktenskapets ingående lidit av sjukdom eller över-skridit 65 års ålder — till befattningshavares efterlevande änka, så länge hon lever ogift, och arvsberättigade egna barn, till dess de uppnå 21 års ålder eller dessförinnan träda i äktenskap; barn, som vid uppnåendet av 21 års ålder är varaktigt oförmöget till arbete, bibehåller dock pensionen.

Till grund för familjepensionens beräkning ligger befattningens familjepensionsunderlag, som utgör 300 kronor jämte 20 procent av tjänstepensionsunderlaget.

Enligt kap. IV reglementet för statens pensionsanstalt är den årliga familjepensionsavgiften för manlig befattningshavare lika med 40 kronor $+ \frac{2}{3}$ procent av tjänstepensionsunderlaget och för kvinnlig befattningshavare lika med 3 kronor $+ \frac{1}{6}$ procent av tjänstepensionsunderlaget. Familjepensionsavgift erlägges av manlig befattningshavare jämväl efter det han avgått med genast börjande tjänstepension men utgår då med allenast $\frac{3}{4}$ av det belopp, som erlades medan han ännu var i tjänst.

De enligt kap. IX sagda reglemente delaktiga befattningshavarna erlägga familjepensionsavgift allenast under tjänstetiden, och avgiften utgör för man-

lig befattningshavare 4 procent och för kvinnlig befattningshavare $\frac{1}{6}$ procent av tjänstepensionsunderlaget.

Om befattningshavaren kommit så tidigt i tjänst, att det för erhållande av hel tjänstepension erforderliga antalet tjänstår kunnat till pensionsåldern intjänas, utgår vid hans frånfälle — oavsett när detta inträffar — hel familjepension. Denna är för änka utan barn lika med familjepensionsunderlagets belopp; finnas dessutom barn, förhöjes pensionen med 40 procent för ett barn och med ytterligare 10 procent för varje barn därutöver. Efterlämnar befattningshavare endast barn, utgör pensionen för ett barn halva familjepensionsunderlaget, för två barn hela underlaget och för tre barn underlaget ökat med 40 procent; äro barnen fler än tre, tillkommer för varje ytterligare barn 10 procent av underlaget. Har befattningshavare inträtt i tjänst så sent, att han ej till pensionsåldern kunnat intjäna det för hel tjänstepension erforderliga antalet tjänstår, erhålla de efterlevande i allmänhet avkortad pension, som efter försäkringstekniska regler bestämmes i förhållande till det antal tjänstår, som kunnat till pensionsåldern intjänas. För de enligt kap. IX reglementet för statens pensionsanstalt delaktiga befattningshavarna gäller emellertid jämlikt ett övergångsstadgande, att sådan avkortning av familjepensionen ej skall företagas.

Om befattningshavare avgår före pensionsåldern utan att erhålla genast börjande tjänstepension, har den vid hans frånfälle efterlämnade familjen rätt till försäkringstekniskt beräknad avkortad pension, svarande mot de avgifter, som erlagts.

Jag övergår härefter till de olika detaljproblemen.

Med avseende å lärare, underkastade de för statens undervisningsväsende meddelade särskilda avlöningsbestämmelserna, bör, i analogi med vad som i tjänstepensionshänseende skett genom förutnämnda kungörelse nr 3/1938 angående utsträckt tillämpning av civila tjänstepensionsreglementet, utfärdas föreskrift om att för dem skola gälla de familjepensionsunderlag och — med i det följande angivna jämkningar för vissa lärare i övningsämnen — tillämpas de familjepensionsavdrag, som i allmänna familjepensionsreglementet finnas föreskrivna för de lönegrader, som lärarna jämlikt därom meddelade bestämmelser tillhöra eller skola anses tillhöra.

• Beträffande övningslärare, som avses i 8 § 2 mom. avlöningsreglementet för ordinarie lärare vid statens undervisningsväsende, och motsvarande extra ordinarie lärare måste särskilda föreskrifter meddelas i fråga om *dels* tjänstårsberäkningen, *dels* den tid med vilken utökning av antalet tjänstår jämlikt 4 § 2 mom. familjepensionsreglementet må ifrågakomma, *dels* beräkning av familjepension vid förening av flera befattningar, *dels* ock familjepensionsavdragen.

Såsom tjänstår räknas enligt familjepensionsreglementet den tid, vilken befattningshavaren må räkna som tjänstår enligt 3 § civila tjänstepensionsreglementet. Emellertid ha i kungörelsen nr 3/1938 vissa särbestämmelser meddelats för övningslärarnas tjänstårsberäkning. Genom dessa särbestäm-

melter stadgas, att tid, under vilken tillägg eller avdrag skett å årslönen i enlighet med de nya avlöningsbestämmelserna, skall vid tjänstårsberäkningen ökas eller minskas med samma antal procent som dem, med vilka årslönen ökats respektive minskats. Denna regel modifieras emellertid i två hänseenden. Sålunda må ökningen av tiden utgöra högst 12 procent. Och vidare må tid, under vilken läraren samtidigt innehafvt mer än en övningslärartjänst, icke tagas i beräkning i vidare mån än som skulle skett, om läraren innehafvt allenast *en* sådan befattning med tjänstgöring av samma omfattning som sammanlagda tjänstgöringen å de olika befattningarna. Vad sålunda stadgats för tjänstepensioneringen bör äga tillämpning även i fråga om familjepensioneringen. Särskilda föreskrifter erfordras emellertid i fråga om tillgodoräkning av tjänstetid, som förflutit före de nya bestämmelsernas ikraftträdande.

Enligt 4 § 2 mom. familjepensionsreglementet skall för befattningshavare, som vid sin död kvarstod i tjänst eller åtnjöt pension, vid bestämmandet av familjepensionens grundbelopp antalet förvärvade tjänstår ökas med tid, som från dödsfallet eller avgången med pension må hava återstått till pensionsåldern. För övningslärarnas vidkommande bör givetvis hela denna tid få tilläggas endast under förutsättning att läraren, om han levat eller kvarstått i tjänst, skulle ha haft full tjänstgöring (30 veckotimmar) å övningslärartjänsten eller tjänsterna. I andra fall bör tiden reduceras. Då sålunda gäller att skapa en reduktionsregel, är det till en början tydligt, att det med hänsyn till de variationer år från år, som tjänstgöringen kan visa, icke är rimligt att låta tjänstgöringens faktiska omfattning vid dödsfallet eller avgången med pension bli ensamt utslagsgivande. I analogi med vad som för icke-ordinarie befattningshavare med avkortad tjänstgöringstid gäller enligt 15 § familjepensionsreglementet torde i stället böra tillämpas en regel, enligt vilken hänsyn tages till medeltjänstgöringstid under de senaste fem åren. I enlighet härmed synes för övningslärarna huvudregeln böra bli, att den tid, som återstår från dödsfallet eller avgången med pension till pensionsåldern, skall vid tillämpningen av 4 § 2 mom. familjepensionsreglementet ökas eller minskas med lika många procent som dem, med vilka årslönen i medeltal ökats eller minskats under de fem senast förflutna åren före dödsfallet eller avgången med pension. Ökningen bör dock få utgöra högst 12 procent. Vidare bör för den tid, då läraren under ifrågavarande femårsperiod må hava samtidigt innehafvt mer än en övningslärartjänst, räknas med de procenttal, med vilka årslönen skulle ha ökats eller minskats, om läraren innehafvt allenast *en* befattning med tjänstgöring av samma omfattning som sammanlagda tjänstgöringen å de olika befattningarna. Slutligen måste för de närmaste åren tillämpas en övergångsbestämmelse, som möjliggör medtagande vid medeltalsberäkningen av tjänstetid, innan de nya avlöningsbestämmelserna trätt i kraft.

Enligt 6 § familjepensionsreglementet skall vid förening av flera befattningar familjepension beräknas för varje befattning, därvid dock vissa begränsningar meddelats. Dessa begränsande föreskrifter äga enligt 15 §

icke tillämpning vid förening av icke-ordinarie befattningar med avkortad tjänstgöringstid. Det synes uppenbart att en övningslärare, som haft sin tjänstgöring fördelad på två eller flera övningslärartjänster, icke skall komma i sämre ställning i familjepensionshänseende än om han fullgjort tjänstgöringen å en och samma tjänst. På grund härav böra de begränsningar, som stadgas i 6 § familjepensionsreglementet, icke äga tillämpning vid förening av flera övningslärartjänster.

Beträffande familjepensionsavdragen böra samma regler tillämpas, som enligt förenämnda kungörelse nr 3/1938 gälla i fråga om tjänstepensionsavdragen. Sålunda bör under tid, då tillägg eller avdrag sker å årslönen, familjepensionsavdraget ökas respektive minskas med samma antal procent som lönen, dock bör ökningen få utgöra högst 12 procent. Innehar läraren två övningslärartjänster bör sammanlagda beloppet av familjepensionsavdragen med högst 12 procent få överstiga det högsta av de oavkortade familjepensionsavdragen för tjänsterna.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att efter verkställd ytterligare utredning, med iakttagande av de förut angivna huvudgrunderna, meddela de närmare föreskrifter, som må finnas erforderliga för ordnandet av övningslärarnas familjepensionsrätt. Härvid är att märka, att dessa särbestämmelser böra avse icke blott övningslärarna vid de läroanstalter, beträffande vilka familjepensionsreglementet nu skall göras tillämpligt, utan även övningslärare vid läroanstalterna för blinda. För sistnämnda övningslärare, som med löneregleringen automatiskt blevo underkastade familjepensionsreglementets bestämmelser, böra särbestämmelserna få retroaktiv giltighet från och med den 1 januari 1938.

Utöver de i det föregående förordade särskilda bestämmelserna erfordras även vissa särbestämmelser av övergångsnatur, avseende allenast de nu anställda befattningshavarna.

Innan jag närmare ingår härpå, torde jag få redogöra för de grundprinciper, som vid tidigare inordnanden av befattningshavargrupper under allmänna familjepensionsreglementet tillämpats med avseende å de vid inordnandet förefintliga delägarna i de äldre pensionskassorna. Jag bortser emellertid vid min redogörelse från sådana villkor, som hava samband med de särskilda kassornas upphörande och statens övertagande av kassornas tillgångar, rättigheter och förpliktelser och som här sakna aktualitet, då staten redan, ehuru under andra former, ombesörjer familjepensioneringen för de nu ifrågavarande befattningshavarna.

De vid övertagandet i tjänst varande delägare med nyreglerad lön, som icke anmält sig föredraga, att de äldre bestämmelserna fortfarande tillämpas, skola i allmänhet vara underkastade allmänna familjepensionsreglementets stadganden dock med vissa avvikelser, avseende huvudsakligen ett bibehållande av delägarna vid förutvarande rätt till oavkortad familjepension oavsett tjänstårsberäkningen, rätt för efterlevande barn att erhålla pension även mellan 19 och 21 års ålder samt pensionsrätt för änka för det fall att äktenskapet

ingåtts efter det mannen uppnått 60 års ålder. I vissa fall, där detta ansetts motiverat av den övertagna kassans ekonomiska ställning, hava delägarna även bibehållits vid tidigare gällande pensionsavgifter. För de förutvarande kassadelägare, som ej haft nyreglerad lön, hava tidigare pensionsbestämmelser fått i huvudsak gälla oförändrade dock med viss förhöjning av pensionsrätten, men om avlöningen för sådan delägare sedermera blivit nyreglerad, hava de nyssnämnda, för delägare med nyreglerad avlöning gällande villkoren blivit å honom tillämpliga, dock alltid med allmänna familjepensionsreglementets pensionsavdrag. De övertagna kassornas pensionärer hava erhållit särskilda pensionsförbättringar, avvägda i förhållande till respektive kassors ekonomiska ställning.

Med avseende å de nu förevarande befattningshavarna torde, i anslutning till dessa grundprinciper, följande särskilda villkor böra föreskrivas.

Sådan avkortning av familjepensionens grundbelopp, som enligt 4 § 2 mom. allmänna familjepensionsreglementet skall företagas vid felande tjänstår, bör ej äga rum beträffande befattningshavare, som enligt de för honom nu gällande bestämmelserna är berättigad till full pension för sina efterlevande. Beträffande övningslärarna bör denna regel dock innebära, att avkortning av pensionen ej skall ske på den grund att antalet tjänstgöringsår understiger 30; däremot bör givetvis avkortning kunna ske på grund av att tjänstgöringen haft mindre omfattning än 30 veckotimmar och lönen således utgått eller vid tillämpning av de nya avlöningsbestämmelserna skulle ha utgått med reducerat belopp.

Utän hinder av vad i 2 § familjepensionsreglementet stadgas bör för den, som vid familjepensionsreglementets ikraftträdande ägde familjepensionsrätt i statens pensionsanstalt, gälla, att änka skall äga pensionsrätt, även om äktenskapet ingåtts efter det befattningshavaren uppnått en levnadsålder av 60 men ej 65 år, och att för arvsberättigade barn rätten till familjepension skall upphöra först vid 21 års ålder. Vad nu sagts bör gälla även för det fall att befattningshavaren vinner förhöjning i familjepensionsunderlaget.

För de nu ifrågakvarande befattningshavare, för vilka det föreslagna inordnandet under allmänna familjepensionsreglementets bestämmelser sker i samband med löne reglering, torde, i enlighet med de hittills vid sådana inordnanden tillämpade principerna, sagda reglementes pensionsavdrag böra bli gällande. Även det fåtal befattningshavare, som redan tidigare erhållit nyreglerad avlöning, anser jag böra få vidkännas nämnda pensionsavdrag.

Enligt en summarisk beräkning — verkställd efter i stort sett samma grunder som beträffande de förut övertagna kassorna — kan det kapitaliserade värdet av de kostnader, som uppstå vid ett överförande av de ifrågakvarande befattningshavarna på de nya pensionsvillkoren, även om de nya pensionsavdragen tillämpas, uppskattas till 6 à 7 miljoner kronor. Det må nämnas, att elementarlärarnas nya änke- och pupillkassa, vilken tidigare — före kassans år 1926 beslutade uppgående i statens pensionsanstalt — ombesörjt familjepensioneringen för flertalet av dessa befattningshavarkategorier, år

1926 uppvisade ett överskott å ungefär 2 miljoner kronor, vilket emellertid var beräknat med tillämpning av en räntefot av 4.5 procent och således skulle blivit väsentligt lägre, om i stället — liksom vid hittills företagna försäkringstekniska beräkningar rörande övertagna kassors ställning skett — en framtida ränteavkastning av 4 procent förutsatts.

Frågan om förbättring av redan utgående familjepensioner samt av familjepensionsrätten för befattningshavare, som före de nya bestämmelsernas ikraftträdande avgått med tjänstepension eller ock eljest kvarstå vid pensionsrätt enligt äldre bestämmelser, är jag icke beredd att nu upptaga till behandling. Frågan torde, såsom jag tidigare i dag framhållit, höra tagas under överbägande i samband med den utredning av fonderingsfrågan, såvitt statens pensionsanstalt angår, som inom den närmaste framtiden synes böra komma till stånd.

Det förekommer understundom, att en rektor efter viss tids tjänstgöring lämnar rektorstjänsten och återgår till sin lärarbefattning. I sådana fall är det genom 12 § familjepensionsreglementet sörjt för att rektors pensionsrätt fortfarande får bibehållas. Emellertid bör — i likhet med vad som i tjänstepensionshänseende genom kungörelsen nr 3/1938 redan skett — utfärdas en övergångsbestämmelse om att å lärare, som på grund av bestämmelserna i kungörelsen den 12 april 1935 (nr 145) med föreskrifter i fråga om pensionsrätten för vissa förutvarande rektorer vid allmänna läroverk m. fl. läroanstalter efter rektorsförordnandes upphörande kvarstår vid rektors pensionsrätt, skola med avseende å familjepensionsunderlag och familjepensionsavdrag tillämpas de för vederbörande rektorstjänst enligt allmänna familjepensionsreglementet gällande bestämmelserna.

Familjepensionsreglementet torde böra för de ifrågavarande befattningshavarna tråda i tillämpning från och med den 1 juli 1938. Dock vill jag föreslå, att för de befattningshavare, som erhållit lönerreglering från 1938 års ingång och som före den 1 juli 1938 avlidit eller eljest avgått ur tjänst, familjepensionsrätten skall regleras i enlighet med de nya bestämmelserna.

Pensioneringen enligt allmänna familjepensionsreglementet för här ifrågavarande grupper bör handhavas av statskontoret, som redan ombesörjer tjänstepensioneringen. De enligt äldre bestämmelser utgående pensionerna torde, liksom hittills, böra utbetalas av statens pensionsanstalt, som jämväl bör hava att pröva blivande ansökningar om pension enligt dessa senare bestämmelser.

Enligt därom fattade beslut har staten övertagit vissa skyddshem, som förut drivits av landsting. Därjämte skola dövstumskolorna från den 1 juli 1938 förstatligas. För här anställda befattningshavare har lönerreglering beslutats att gälla från och med den 1 juli 1938. Jag framhåller i annat sammanhang, att befattningshavare, som härvid erhålla anställning såsom ordinarie eller extra ordinarie, i tjänstepensionshänseende bliva underkastade civila tjänstepensionsreglementet i stället för reglementet för statens pensionsanstalt, som

hittills varit tillämpligt å flertalet av befattningshavarna. Även för dessa grupper av anställda bör allmänna familjepensionsreglementet bliva gällande med de närmare bestämmelser, som i det föregående föreslagits.

Under åberopande av vad sålunda anförts, får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad av mig i det föregående förordats utfärda bestämmelser om allmänna familjepensionsreglementets ikraftträdande för här berörda grupper av befattningshavare.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

P. J. Arrhenius.

